

Відгук

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, професора

Людмили Миколаївни Завацької

на дисертацію **Поліщук Олени Андріївни «Трудова реабілітація осіб з обмеженими можливостями здоров'я в умовах реабілітаційних центрів»**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка, 01 – Освіта/ Педагогіка

Актуальність обраної теми. На всіх етапах свого розвитку людське суспільство не залишалось байдужим до тих, хто мав фізичні чи психічні порушення. Ці особи вимагали до себе особливої уваги. Початок ХХІ століття характеризується новими концепціями і підходами до проблем інвалідності, що ґрунтуються на ідеї незалежного життя осіб з обмеженими можливостями та суттєво відрізняються від традиційних підходів, згідно з якими ігнорувалася соціальна значущість людини з обмеженнями як повноцінного члена суспільства. Сучасні моделі інвалідності відзначаються яскраво вираженим соціально-педагогічним контекстом, оскільки з погляду соціальної педагогіки, тенденції розбудови і оновлення суспільства та системи освіти, у зв'язку з потребами людей з інвалідністю, пов'язані з необхідністю докорінної зміни ставлення соціуму до осіб з особливими потребами здоров'я. В наш час виникла й успішно розвивається порівняно нова комплексна галузь професійної діяльності – соціально-реабілітаційна діяльність й відповідно наукова галузь – реабілітологія. У науковому контексті її методологія розвивається на стику суміжних наук: загальної, спеціальної та соціальної психології, загальної педагогіки та корекційної (спеціальної) педагогіки, соціальної педагогіки та соціальної роботи.

Це свідчить про актуальність проблеми трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я, необхідність розробки та впровадження системи трудової реабілітації в діяльності реабілітаційних центрів.

У руслі зазначеного важливим і своєчасним є звернення О.А.Поліщук до творчого і критичного переосмислення ідей, що стосуються активізації реабілітації осіб з обмеженими можливостями, формування ефективної системи

відновлення знижених або втрачених професійних функцій, відбору професій та адаптації до них осіб з обмеженими можливостями.

Авторка дисертаційної роботи цілком слушно відзначає, що актуальність дослідження обумовлена необхідністю визначення належного наукового обґрунтування, загальних принципів, умов ефективного впровадження, механізмів реалізації та підвищення ефективності формування активної суб'єктної життєвої позиції індивіда, пов'язаної із зустрічною активністю відкритого професійно-реабілітаційного середовища.

З огляду на це, а також через відсутність у аналітичних дослідженнях практики соціально-педагогічної діяльності цілісної системної розвідки щодо трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в умовах реабілітаційних центрів актуальність рецензованої дисертації не викликає сумнівів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Дисертантка на високому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, визначила мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження. Зокрема, цілком слушно поставлено мету дослідження, яка полягає у науковому обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці результативності системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в умовах регіональних реабілітаційних центрів.

Чітко аргументовано використання обраних методів дослідження з урахуванням специфіки наукової розвідки (аналіз, систематизація, узагальнення та зіставлення наукових поглядів; синтез для моделювання територіального соціально-педагогічного комплексу в мікросоціумі; констатувальний і формувальний експерименти для перевірки результативності соціально-педагогічних умов соціальної адаптації осіб з обмеженими психофізичними можливостями; математичні методи статистичної обробки експериментальних даних).

Для реалізації мети дослідження О.А.Поліщук опрацювала достатню кількість джерел (257 найменувань, з них 1 іноземною мовою). Використані

джерела свідчать про міцну джерельну базу та значну науково-пошукову роботу, що сприяло проведенню об'єктивного аналізу означеної проблеми.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Детальне ознайомлення з дисертаційною роботою О.А.Поліщук дає підстави стверджувати про достатній рівень обґрунтованості і достовірності її основних наукових положень, висновків і пропозицій.

Дисертація характеризується науковою новизною. Рівень новизни, який подається вперше та відображає найбільш суттєві наукові результати системного дослідження збільшення можливостей для повноцінного включення осіб з обмеженнями здоров'я до суспільного життя, розв'язання практичних завдань щодо створення умов для формування соціально-позитивного досвіду їх функціонування в суспільстві; експериментальної перевірки результативності системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я, спрямованої на надання особам з інвалідністю можливості брати участь у соціальному та економічному житті через оволодіння ними певним обсягом професійних знань, умінь і навичок, розвиток особистості в умовах спеціально організованого освітньо-професійного та соціально-реабілітаційного процесу, органічно поєднаного з іншими формами реабілітації та інтеграції у суспільство, надав можливість дисертантці теоретично узагальнити та практично розв'язати зазначену наукову проблему. Позитивно, що О.А.Поліщук вибудувала алгоритм аналізу організації процесу професійної орієнтації та трудової реабілітації осіб з обмеженими психофізичними можливостями, по перше – спираючись на теоретичні основи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в умовах реабілітаційних центрів, здійснивши детальний аналіз ретроспективи і сучасного стану розробки зазначеної проблеми та провівши аналіз практичних технологій, моделей та напрямів трудової реабілітації з досліджуваною категорією осіб; по друге – здійснивши експертну перевірку та програмно-методичну розробку системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в умовах реабілітаційних центрів.

Привертає увагу ґрунтовний аналіз, здійснений здобувачкою, понять «людина з обмеженими можливостями здоров'я», «професійна реабілітація», «трудова реабілітація», «реабілітаційний центр» (розділ I). Спираючись на наукові розвідки вітчизняних науковців, які прямо чи опосередковано вивчали особливості реабілітації осіб з інвалідністю, авторка з'ясувала, що основою трудової реабілітації людей з обмеженими можливостями здоров'я є інклюзія (включення), яка ґрунтується на філософії соціальної рівності, на неосоціальній моделі розуміння явища інвалідності, виступає одним із багатьох аспектів перебудови суспільної свідомості та містить ідею щодо можливості включення осіб з інвалідністю у професійну сферу у позбавленому сегрегації соціальному середовищі.

На основі глибокого аналізу джерел і документів дисертанткою систематизований і поданий у таблиці глосарій основних категорій у полі проблеми трудової реабілітації людей з обмеженими можливостями здоров'я. Заслужують схвальної оцінки визначення напрямків та алгоритму реалізації соціальної й навколишньої адаптації, абілітації й реабілітації осіб з обмеженими психофізичними можливостями на різних ступенях соціалізації. Не викликає заперечень і твердження О.А.Поліщук, що максимальна компенсація психофізичних обмежень, повна самореалізація та інтеграція людей із проблемами здоров'я у професійному середовищі є можливою лише через сприяння відновленню їх соціального статусу у процесі соціальної реабілітації, що передбачає формування активної суб'єктної життєвої позиції індивіда, пов'язаної із зустрічною активністю відкритого професійно-реабілітаційного середовища (стор.55-57).

Зміст другого розділу дисертації присвячений обґрунтуванню та експериментальній перевірці системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в умовах реабілітаційних центрів. Побудова експериментальної роботи Олени Андріївни Поліщук базується на: теоретичному обґрунтуванні та програмно-методичній розробці системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я; визначенні

критеріїв та показників системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в діяльності регіональних реабілітаційних центрів (мотиваційно-ціннісний, когнітивний та операційно-діяльнісний.).

Важливо, що здобувачкою у роботі, ґрунтуючись на аналізі діяльності працівників реабілітаційних центрів, які працюють з молоддю з обмеженими можливостями здоров'я, визначені умови і принципи забезпечення взаємодії між ними щодо діагностики індивідуальних професійних можливостей; виявлення професійних інтересів, переваг; корекції професійних намірів дитини та дорослих членів її сім'ї по відношенню до неї тощо. Виправданим вважаємо репрезентацію у дослідженні забезпечення здійснення психологічного консультування батьків у процесі навчання; розробку науково-методичних рекомендацій для батьків; допомогу батькам у формуванні розкладу дня слухачів центрів тощо. До суттєвих переваг дослідження слід віднести застосування різноманітних форм роботи з клієнтами центрів: тематичних і вітальних радіогазет, виставок, конкурсів плакатів, конкурсів «Зіркові танці», «Талант-шоу», ігротеки та інші.

Оцінка та аналіз результатів експериментальної роботи дозволили авторці довести ефективність упровадження авторської системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я і значно підвищити відсоток працевлаштованих осіб, які пройшли навчання в центрах. Загалом, аналіз проблеми дав можливість здобувачці зробити аргументовані висновки до розділів та загальні висновки, які відповідають найважливішим положенням рецензованого дослідження та поставленій меті.

Дисертаційна робота відзначається доцільною структурованістю, збалансованістю теоретичного та емпіричного матеріалу, характеризується достатнім ступенем обґрунтованості наукових положень. Зміст констатувального і формувального етапів роботи суттєво доповнюють додатки. Запропоновані матеріали посилюють основний зміст дисертації, збагачують теорію і практику рецензованого соціально-педагогічного дослідження.

Основні положення дисертації О.А.Поліщук повною мірою відображено у 13 одноосібних публікаціях, із них 10 статей у наукових фахових виданнях, 1 – у зарубіжному виданні, 1 – у виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз, 1 – у матеріалах конференцій.

Значущість результатів дослідження для науки і практики. Наукове значення дисертаційної роботи О.А.Поліщук полягає в тому, що її наукові положення, висновки і рекомендації поглиблюють і збагачують теоретичні, методичні та практичні питання розкриття сутності трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в умовах реабілітаційних центрів. Вважаємо, що запропоновані дисертанткою соціально-педагогічні технології та авторська система ефективного реалізації процесу професійної орієнтації та трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я можуть бути використані дослідниками для актуалізації досвіду і прогнозування можливостей його використання в соціально-виховному просторі сучасності. У цьому ми вбачаємо теоретичне значення виконаної дисертаційної розвідки.

Не викликає сумніву **практичне значення** результатів проведеного дослідження. Його теоретичні та практичні положення можуть бути використані науковцями та практиками у процесі реалізації технологій діяльності реабілітаційних установ загального та спеціалізованого профілів, закладів загальної середньої освіти; у процесі підготовки та перепідготовки фахівців соціальної сфери, а також під час розробки проектів та програм громадських організацій.

Важливість результатів дисертаційного дослідження підтверджують документи про їх використання та впровадження у практику роботи двох закладів вищої освіти та Комунальної установи «Луганський обласний центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів «Відродження» (довідки з яких наявні у дисертації).

Зміст дисертації, її завершеність і оформлення. Вважаємо, що здобувачка на основі всебічного і глибокого аналізу проблеми розробила логічну структуру дисертаційного дослідження. Робота, загальний обсяг якої складає 281 сторінка, складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків

і за структурою відповідає діючим вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук.

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дисертаційного дослідження, сформульовано його мету і завдання. Визначено об'єкт і предмет, наукову новизну та практичне значення, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та впровадження їх у практику. У першому розділі проведений аналіз теоретичних основ трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в умовах реабілітаційних центрів. У другому розділі здійснена експериментальна перевірка системи трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в умовах реабілітаційних центрів. Зважаючи на це, можна стверджувати, що опонована робота є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати, що в сукупності є суттєвим для розвитку соціальної педагогіки. Дисертантці вдалося реалізувати його мету, розв'язати усі дослідницькі завдання. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Дискусійні положення та критичні зауваження до дисертаційної роботи. В цілому, оцінюючи позитивно дисертаційне дослідження О.А.Поліщук, вважаємо за потрібне висловити певні ***побажання та зауваження дискусійного характеру:***

1. Предметом дослідження визначена система трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я в умовах регіональних реабілітаційних центрів. На нашу думку, сформульований таким чином предмет, з акцентом на діяльності регіональних реабілітаційних центрів, звужує і обмежує дослідницькі можливості і зміст наукової роботи.

2. У підрозділі 1.1 здійснений історичний екскурс еволюційних змін у ставленні суспільства до людей з обмеженими можливостями. Детально проаналізовані питання становлення системи милосердя, благодійництва, соціальної допомоги. Проте не достатньо приділено уваги практиці трудової реабілітації зазначеної категорії осіб. Так на стор. 32-33 побіжно згадана діяльність провідних вчених, педагогів, психологів і педологів, які

працювали в першій половині ХХ століття. Доцільно було б згадати, для прикладу, про систему реабілітації сліпо-глухо-німих людей розроблену видатним українським педагогом-дефектологом Іваном Соколянським.

3. У підрозділі 1.2 дисертаційного дослідження зазначено, що крім дітей з відхиленнями у розвитку пріоритетним об'єктом реабілітації є діти-сироти, діти правопорушники, діти з родин, що відносяться до групи соціального ризику (стор. 59). Проте в тексті дисертації заходи освітньо-виховного характеру та педагогічної реабілітації транспонуються лише на дітей з обмеженими можливостями здоров'я. На нашу думку, бажано було б розширити спектр інформації (у плані загальної характеристики) щодо трудової реабілітації дітей-сиріт, дітей правопорушників, дітей з родин, що відносяться до групи соціального ризику.

4. На стор.83 дисертації авторка, посилаючись на результати історико-педагогічного екскурсу науковців О.Караман, С.Коношенка, Ю.Чернецької, В.Шпак, відзначає, що у освітньо-корекційних середовищах шкіл-інтернатів реабілітаційна функція була закладена й латентно присутня і, відповідно, вони мали значний реабілітаційний потенціал. Проте, наступні стислі висновки авторки стосовно впливу негативних чинників мікросередовища цих закладів, що призводили до неочікуваних соціальних наслідків, зокрема до формування замкнених у своїх проблемах та нездатних до соціальної інтеграції особистостей, які професіоналізувалися лише в окремих чітко визначених галузях, дещо дисонують з попередніми твердженнями і потребують більш детального розкриття їх сутності.

5. У аналізі мети трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями здоров'я (стор. 109), на нашу думку, більше уваги необхідно було приділити завданням для сімей щодо активізації розвитку дітей та підлітків і трудової реабілітації особистості загалом, оскільки саме сім'я відіграє провідну роль в окреслених процесах.

Проте, висловлені зауваження та побажання не знижують загальної позитивної оцінки рецензованого дослідження.

Загальний висновок. Аналіз дисертаційної роботи «Трудова реабілітація осіб з обмеженими можливостями здоров'я в умовах реабілітаційних центрів», автореферату та праць здобувачки, опублікованих за темою свідчить, що дисертація за актуальністю, змістом, обсягом, науковою новизною, обґрунтованістю наукових положень, достовірністю, практичним значенням, якістю оформлення та повнотою викладу є завершеним самостійним дослідженням, що відповідає вимогам п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567, які ставляться до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, а її авторка Олена Андріївна Поліщук заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка, 01 – Освіта/ Педагогіка.

Офіційний опонент

кандидат педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри соціальної роботи

Національного університету

«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Л. М. Завацька

Підпис кандидата педагогічних наук, професора, завідувача кафедри соціальної роботи Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка Л. М. Завацької **засвідчую:**

Начальник відділу кадрів

Л.Ф.Лук'яненко